

YAYIN TANITIM

Mustafa DURMUŞ

Gazi Üniversitesi, TÖMER

Fikret Turan (Hazırlayan), *Eski Oğuzca Sözlük Bahşayış Lügati.* İstanbul 2001: BAY.

Geçtiğimiz yılın sonlarına doğru, başka Türkçe grupları ile birlikte Türkiye Türkçesine de kaynaklık eden Oğuzca'ya dair önemli bir yayın gerçekleştirildi. Burada tanıtacağımız bu eser, Beykent Üniversitesi öğretim Üyesi Fikret Turan'a ait.

Eserin aslı Arapça-Farsça tematik bir lügat olup Oğuzca ile ilgili kısımlar, eserde satır aralarında yer alan Türkçe açıklamalara dayanmaktadır. Arapça kelimelerin Farsça karşılıkları verilirken bu kelimelerin altlarında Türkçe şekilleri yazılmıştır. Ancak Türkçe tercümelemler Farsça tercümeyle dayalı olarak yapılmıştır. Eser 52 varaktan oluşmaktadır ve sayfaların hepsi tamamdır. Ketebe kaydındaki hicrî 308, milâdî 920 kaydı eserin telif tarihini göstermektedir. Ancak bu noktada, eser önce Arapça-Farsça olarak kaleme alınıp Türkçe ile ilgili kısımların sonradan metne dahil edilmesi söz konusu olabileceğinden, bu tarihin aynı zamanda Türkçe kısımların kaleme alınış tarihi olup olmadığı belli değildir. Turan, eserin mevcut nüshasının istinsah tarihi olarak da, kâğıttaki su damgasından, Türkçe kelimelerdeki harflerin biçimi ve eklenme şekillerinden hareketle 14. yüzyıl hükmüne varmış. Eğitime yeni başlayanlar ile “edeb” öğrencilerine, Turan'ın yorumuyla bugünkü anlamda dil, edebiyat, kültür ve sanat eğitimini içeren ve yaygın bir eğitim türü olarak bildiğimiz liberal eğitim gören öğrencilere isim soylu kelimeleri öğretmek üzere kaleme alındığı, eserin başındaki Arapça girişten anlaşılmaktadır. Eserde Allaha hamd, Peygambere ve ailesine salavat duaları ile akabinde yer alan bu açıklamaların ardından Arapça kelimelerin Farsça karşılıkları verilmiştir. Sözlükte kelimelerin seçimi ve sıralanışında tematik bir anlayış esas alınmış, önce bir genel konu, bir üst konu belirlenmiş (bab) daha sonra da bu üst konuya bağlı alt konular (fasıl) belirlenerek o konu ile ilgili isim soylu kelimeler verilmiştir. Bu anlayış ile kaleme alınan eser, 12 bölümden (bab) oluşmaktadır. 1. bölümde insanın yaratılışı ve organları, 2. bölüm-

de insanların meslekleri ve sosyal sınıflar, 3. bölümde hastalıklar ve ilaçlı tedavileri, 4. bölümde yeme içme ve misafirlik, 5. bölümde eşyalar, kumaşlar ve silahlar, 6. bölümde dönemin elbise çeşitleri ve mefruşat, 7. bölümde bilinen hayvanlar, böcekler ve kuşlar, 8. bölümde gökyüzü ile ilgili somut ve soyut kavramlar, 9. bölümde yeryüzü, 10. bölümde bitkiler, 11. bölümde insanların yaşadıkları mekânlar, 12. bölümde de bunların dışındaki konular ile ilgili kelimeler, deyimler, terimler veya tamlamalar yer almaktadır. Yukarıda hakkında genel bilgiler verdiğimiz eseri merkez alan çalışmasına Turan, *Eski Oğuzca Sözlük Bahşayış Lüğati* adım vermiş. Burada adı geçen Bahşayış, yazara göre eserin ikinci müellifi Bahşayış bin Çalıça'dır. Söz konusu şahsın dışında, esere çeşitli şekillerde müdahalede bulunan iki şahıs daha vardır. Bu hüküm, metin üzerinde çeşitli yerlerde yer alan farklı yazı ve mürekkeple kaleme alınmış yazılardan hareketle yine Turan tarafından verilmektedir.

Turan, hazırlamış olduğu çalışmanın Önsöz'ünde (s. 9-10) Oğuz Türkçesinin erken dönemlerine dair bilgilerin çok da yeterli olmadığını vurgulamakta; söz konusu dönemin yorumlanmasına yardımcı olabilecek bu eserin de oldukça eskimiş ve yer yer okunamayan kısımlarının bulunmasından ve ayrıca dönemle ilgili bilgi yetersizliğinden dolayı birçok dilbilimsel problemle karşılaşmasının kaçınılmaz olduğuna işaret etmekte. Önsöz'ün ardından, çalışma bir metne dayanarak yapıldığından ve bu metnin orijinal şekli ile Lâtin harfli karşılığı çalışmada yer aldığından Türkçede kullanılan Arap harfleri, onların Türkçe okunuşları ve transkripsiyon, transliterasyon karşılıkları bir liste halinde sunulmuştur. Turan'ın hazırlamış olduğu çalışma bir Kısaltmalar listesinin ardından "Genel Bilgiler, İmlâ ve Gramer" (15-25) bölümüyle devam etmektedir. Bu bölümde yazar önce eseri genel olarak tanıtmakta, eserin fizikî yapısından, müellif ve müstensihlerinden, ana bölümlerinden ve alt bölümlerinden bahsetmekte daha sonra da eserden hareketle dilbilimsel incelemeye geçmektedir. Bu bölümde imlâ ile ilgili olarak eserde imlâsı birden fazla şekilde görülen kelimelerden sözedilmekte; süngü (1. svg, 2. sgv, 3. sk, 4. sgy) gibi dört farklı şekilde, hurma (1. hrm', 2. hrmh, 3. hrm) gibi üç farklı şekilde, dudak (1. dudak, 2. tudak) gibi iki farklı şekilde yazılan kelimeler örnek gösterilmektedir. Yine bu bölümde esere daha sonra müdahalede bulunan kalemlerin yapmış oldukları açıklamalara değinilip ardından gramerle ilgili diğer tespitlere geçilmektedir.

Turan, metinde geçen kelimelerden, kelime gruplarından ve az sayıdaki cümleden hareketle müstakil bir gramer oluşturmaya çalışmış. Önce ünlülerin, ardından da ünsüzlerin kullanımını örneklerle vermiş. Daha sonra ek konusunu ele alan yazar ekleri, sırasıyla isim çekim ekleri, fiil çekim ekleri, isim-fiiller, sıfat-fiiller, zarf-füller, yapım ekleri başlıkları altında vermiş; yapım eki özelliği gösteren isim-fiil ve sıfat-fiil eklerine ayrıca değinmiş. Eserde “Fonetik Olaylar” (43-44) başlığı ile çeşitli ses olaylarını örneklendiren yazar, ardından eserdeki kelime gruplarından bahsetmiş. Turan, “Eserde Cümle Yapıları” (45-49) başlığı altında çeşitli kelime gruplarına bağlı yan cümleleri verdikten sonra bölümün sonunda eserde bulunan ve diğer sözlüklerde karşılaşılmayan veya değişik anlamlarla karşımıza çıkan kelime ve kelime gruplarını bir liste halinde sıralamış. 238 sayfadan oluşan çalışmada tüm bu değerlendirme ve tespitler 53. sayfada son bulmaktadır.

Çalışmaya konu teşkil eden metnin Lâtin harfli transkripsiyonlu karşılığını Turan, 55-110. sayfalar arasında vermiş. Bu bölümde yazarın metinde açıklama gerektiren kelimelerle veya durumlarla ilgili zengin bir dipnotlar listesi oluşturduğu görülmekte. Bölüm 110. sayfada son bulmakta. Turan, 112. sayfadan başlattığı “Sözlük” (111-179) bölümünde, kelimelerin sadece anlamlarını vermekle yetinmemiş aynı zamanda söz konusu kelimelerin metindeki sayfa ve satır numaralarını da yine bu bölümde madde içerisinde belirtmiş.

Sözlük bölümünün ardından bir bibliyografya listesi (179-187) veren Turan, eserin 52 varaklık tıpkıbasımını çalışmasının sonunda ilgililerinin kullanımına sunmuştur.

Batı Türkçesinin Anadolu sahasında geçirmiş olduğu dönemlerle ilgili elde pek çok malzeme olmasına karşılık bu kolun daha erken dönemleriyle ilgili malzemenin yetersizliği ortadadır. Turan’ın, Oğuzca bir çok arkaik kelimeye sahip olması ve Kaşgarî’nin Divanü Lügati’t-Türk’ünde Oğuz Türkçesinin özellikleri konusunda söyledikleriyle paralellikler göstermesi bakımından Eski Oğuzca hükmüne vardığı bu Arapça-Farsça satırrası sözlük, söz konusu dönemle ilgili malzeme yetersizliğinden yakınların ve konuyla ilgilenen tüm okuyucuların hizmetine sunulmuş önemli bir çalışmadır.